

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Cenap Şahabettin'in Avrupa Mektupları Eserinin Coğrafya ve Edebiyat Disiplini Bağlamında Analizi*

Sümeyye SİNAN, Milli Eğitim Bakanlığı, Bağcılar Akşemsettin Anadolu Lisesi, İstanbul, e-posta: sumeyyesinani@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6915-3468>

Oğuz Kağan SİNAN, Milli Eğitim Bakanlığı, Bahçelievler Kemal Hasoğlu İmam Hatip Ortaokulu, İstanbul, e-posta: okagansinan@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1280-268X>

Doç. Dr. Ziya İNCE, Namık Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tekirdağ, e-posta: zince@nku.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7389-8083>

Öz

Coğrafya, insan-tabiat ve insan-mekân arasındaki ilişkiyi ele alan bir disiplindir. Bu sebeple insanoğlu eski çağlardan günümüze kadar dünyayı keşfetmeyi amaç edinmiş, bu doğrultuda gezme, görme, tanıma faaliyetlerini gerçekleştirmiştir. Gezi yazıları bu cihetle dikkate değer eserlerdendir. Bu çalışmada Osmanlı döneminin önemli hekim, yazar, şair ve gazetecilerinden biri olan Cenap Şahabettin'in Osmanlı dışındaki Avrupa topraklarını (Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Avusturya, Çekoslovakya, Almanya ve Hollanda) gezerken tuttuğu notlar ele alınmıştır. Cenap Şahabettin 1917-1918 tarihleri arasındaki gezilerde edindiği gözlemlerini-etütlerini "Avrupa Mektupları" adı altında Tasviri Efkar gazetesinde her hafta bir mektup (gezi notu) şeklinde yayımlamıştır. Bilhassa Avrupa ile Osmanlı'nın nüfus, yerleşme, kentleşme, sanayi, tarım ve fiziki coğrafya açısından karşılaştırılması önemlidir. Cenap Şahabettin'in gözlemleri Avrupa'nın geçmişi ile bugünü karşılaştırma açısından önemli bilgiler vermektedir. Cenap Şahabettin'in Avrupa Mektupları eserinin coğrafya ve edebiyat disiplini bağlamında ele alındığı bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Eser detaylı olarak incelenmiş ve içerik analizine tabi tutulmuş, kodlar ve kategoriler oluşturularak tablolar halinde sunulmuştur. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre Cenap Şahabettin'in "Avrupa Mektupları" adlı eseri, edebi açıdan sade bir dil ile yazılmış, Avrupa'nın geçmişine ışık tutmuş, Avrupa coğrafyasını tanımaya katkı sağlamış bir kaynaktır. Eser içerisinde, tespit edilen coğrafi kavramlara bakıldığında coğrafyanın beşerî, fiziki, ekonomik ve bölgesel alt dallarından kelime ve kavramların farklı sıklıklarda tekrarlanan bir yapısının olduğu görülür. Bunlar içinde ise en yüksek oranda Alman (Cermen), Almanya, şehir, Viyana, köy, Bulgar, Tuna, Romanya, ekonomi, toprak, tarım ve çiftçi (rençber) kavramları ön plana çıkmaktadır. Bu modern gezi yazısı yüzyıl önceki Avrupa'nın adeta fotoğrafını çekmiş ve Avrupa'nın bugünü ile kıyaslamada önemli bir kaynak teşkil ettiği için Avrupa coğrafyasını tanıma ve anlama bakımından Coğrafya ve Edebiyat derslerinde kaynak eser olarak önerilmektedir.

*Bu araştırma 3. İstanbul Uluslararası Coğrafya Kongresinde (21-23 Haziran 2023) sunulan "Avrupa Coğrafyası Açısından Cenap Şahabettin Avrupa Mektupları Eserinin Analizi" adındaki bildirisinin geliştirilmesinden üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Mektupları, Cenap Şahabettin, Edebiyat, Coğrafya kavramları, Avrupa Coğrafyası.

Makale Gönderme Tarihi: 11.01.2024

Makale Kabul Tarihi: 05.04.2024

Önerilen Atf:

Sinan, S., Sinan, O. K. ve İnce, Z. (2024). Cenap Şahabettin'in Avrupa Mektupları Eserinin Coğrafya ve Edebiyat Disiplini Bağlamında Analizi, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(4): 274-292.

Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences

2024, 7(4): ?-? DOI:10.26677/TR1010.2024.1392

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

RESEARCH PAPER

Analysis of Cenap Şahabettin's European Letters in the Context of Geography and Literature Disciplines

Sümeyye SİNAN, Ministry of Education, Bağcılar Akşemsettin Anatolian High School, İstanbul,
e-mail: sumeyyesinani@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6915-3468>

Oğuz Kağan SİNAN, Ministry of Education, Bahçelievler Kemal Hasoğlu Secondary School,
İstanbul, e-mail: okagansinan@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1280-268X>

Associate Prof. Dr. Ziya İNCE, Namık Kemal University, Faculty of Arts and Sciences, Tekirdağ,
e-mail: zince@nku.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7389-8083>

Abstract

Geography is a discipline that deals with the relationship between human - nature and human - space. For this reason, human beings have aimed to explore the world from ancient times to the present and have carried out travelling, seeing and getting to know activities in this direction. In this respect, his travel writings are among the remarkable works. In this research, the notes taken by Cenap Şahabettin, one of the important physicians, writers, poets and journalists of the Ottoman period, while traveling in non-Ottoman European lands (Bulgaria, Romania, Hungary, Austria, Czechoslovakia, Germany and the Netherlands) were discussed. Cenap Şahabettin published his observations and studies obtained during his trips between 1917 and 1918, in the form of a letter (travel note) every week in the Tasviri Efkâr newspaper under the name "European Letters". It is especially important to compare Europe and the Ottoman Empire in terms of population, settlement, urbanization, industry, agriculture and physical geography. Cenap Şahabettin's observations provide important information in terms of comparing Europe's past and present. This research, in which Cenap Şahabettin's European Letters was discussed in the context of geography and literature disciplines, was carried out with the document analysis method, one of the qualitative research methods. The work was examined in detail and subjected to content analysis, codes and categories were created and presented in tables. According to the results obtained from the research, Cenap Şahabettin's "European Letters" is a source that sheds light on the past of Europe, used simply in literary terms, and contributes to getting to know the geography of Europe. When we look at the geographical concepts identified in the work, it is seen that words and concepts from the human, physical, economic and regional sub-branches of geography have a recurring structure at different frequencies. Among these, the concepts of German (Germanic), Germany, city, Vienna, village, Bulgarian, Danube, Romania, economy, land, agriculture and farmer (farmer) come to the fore at the highest rate. This modern travel article has literally taken a photograph of Europe a century ago and is recommended as a reference work in Geography and Literature courses in terms of knowing and understanding the geography of Europe, as it constitutes an important source for comparing Europe with today.

Keywords: European Letters, Cenap Şahabettin, Literature, Geography Concepts, European Geography.

Received: 11.01.2024

Accepted: 05.04.2024

Suggested Citation:

Sinan, S., Sinan, O. K. and İnce, Z. (2024). Analysis of Cenap Şahabettin's European Letters in the Context of Geography and Literature Disciplines, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 7(4): 274-292.

GİRİŞ

Coğrafya ile Edebiyat disiplinleri arasındaki ilişki çok eskilere dayanmaktadır. Yazının icadından sonra, coğrafyanın ve mekânın tasvir edilmesinde, edebiyat önemli bir rol üstlenmiştir. Roman, şiir, hikâye, mektup, gezi notları ve biyografi gibi edebi metinlerde; olaylar, olgular, durumlar ve mekânlar okuyucuya aktarılırken coğrafya, tarih ve sosyoloji disiplinleri ile yardımlaşmaktadır. Bu da beraberinde disiplinler arası işbirliğini öne çıkarmaktadır.

İlk çağlardan günümüze insanoğlunun yeni yerleri görüp, tanıma ihtiyacını karşılayan edebi tarihi özellikteki metinler; seyahatname veya gezi yazısı (Maden, 2010) olarak tanımlanmıştır. Ötekini anlama ve anlatma gayesi olan gezi yazıları, bağımsız bir edebî tür olarak tanımlanmıştır (Soydaş, 2016). Bunun yanında seyahatnamelerde yolculuğun yapıldığı coğrafyanın o günkü coğrafî, sosyal, ekonomik ve eğitim özellikleri anlaşılır bir dil ile anlatılmaktadır (Maden, 2010). Gezi yazıları yeni yerleri tanıtan, o yerler hakkında ilginç, insanı kendisine çeken tasvirler ve bilgiler içerdiğinden; salt bilgi ileten metinler olmaktan çıkar ve öğretici bir edebi eser haline dönüşür. Okuyucu bu sayede anlatılan mekânı gözünde canlandırabilir. Bunu başarabilmek ise ancak iyi bir gözlem, tasvir ve ifade edebilme becerisi ile sağlanabilir.

Gezi yazıları, coğrafya ve edebiyatı bir noktada birleştirip iki disiplinin işbirliği yapmasını bir nevi zorunlu kılmıştır. Bu durum disiplinler arası eğitim yaklaşımını ortaya çıkarmıştır. Eğitim kurumlarında gerçekleştirilen eğitimin tek tek branşlar tarafından yürütülmesine disiplinler eğitimi denir. Günümüzde disiplinler yaklaşımı yanında, diğer disiplinlerle ilişki kurmanın önemini vurgulayan disiplinler arası yaklaşım giderek dikkat çekmeye başlamıştır (Yıldırım, 1996). Disiplinler arası eğitim bağlamında farklı birçok branş birbiri ile etkileşim halindedir. Bu etkileşim, eğitim-öğretim araçlarından, öğretim yöntemlerine; müfredatlardan, öğrenme mekânlarına kadar birçok farklı durumu kapsamaktadır.

Dünyada bilim, teknoloji, eğitim ve öğretim alanlarında meydana gelen gelişim ve teknolojiye yenilikler; yeni araştırma ve yaklaşımları ortaya çıkarmakta, disiplinler arasında yardımlaşmanın önemini arttırmaktadır. Bu değişimler artık tek bir alanda düşünme ve değerlendirmelerin yeterli olmayıp, diğer disiplinlerden de yararlanılmasının ve destek alınmasının bir zaruret olduğunu ortaya çıkarmaktadır (Özgüç ve Tümertekin, 2012). Ayrıca disiplinler arası yaklaşım, eğitim kurumlarında öğretmenler ve öğrenciler tarafından daha çok tercih edilmektedir. Bu durumun bir taraftan öğrenme ortamını canlandırarak anlamlı öğrenmeyi gerçekleştireceği ifade edilirken (Aybek, 2001), diğer taraftan her disiplinin kendine özgü bir kültürü olduğu için kültürler arası çatışma durumunu da ortaya çıkarabileceği (Biricik, Balcı, Elmastaş ve Polat, 2003) ifade edilmektedir.

Disiplinler arası eğitim bağlamında branşlar arasında işbirlikleri Bakanlıkça önemsenmektedir. Nitekim Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim Kurulları ve Zümreleri Yönergesi 12.madde 8/e fıkrası, 13.madde 6/c fıkrası, 14.madde 9/e fıkrası ve 15.madde 9/e fıkrasına göre branşlar/zümreler arasındaki işbirliği önerilmektedir (MEB, 2019). Bu sebeple disiplinler arası eğitim, aslında Milli Eğitim sisteminde bir gereklilik olarak görülebilir.

Disiplinler arası yaklaşım konusunda son yıllarda birçok araştırmanın yapıldığı dikkat çekmektedir. Cobutoğlu (2014), Doğan (2014), Özçelik ve Semerci (2016), Gürkan ve Doğanay (2016), Balcı (2018), Kaçmaz ve Kaçmaz (2019), Öztürk, Tuncel ve Oğuz (2019)'un çalışmaları bunlardan birkaçıdır.

Bunun yanında coğrafya ile edebiyat alanında disiplinler arası işbirliği konusunda yapılan literatür incelendiğinde farklı özelliklere sahip araştırmaların yer aldığı görülür. Koç, Sönmez ve Çiftçi (2012)'nin coğrafya ders kitaplarındaki edebi eserler, Kaya ve Ekiçi (2015)'nin sosyal bilgiler öğretiminde çeşitli edebi metinlerden yararlanma, Kaymak (2019)'ın sosyal bilgiler öğretmenliği

bölümü öğrencilerinin eğitiminde tarihsel roman kullanımı, İnce (2019) 9.sınıf coğrafya ders konularının İngilizce öğretim programı ve ders kitaplarındaki yeri, Küçük (2019) edebiyat eserlerinin coğrafya öğretiminde kullanılması, son olarak Ayık ve İlik (2020) ile Ergün, Mertol ve Işık (2021) romanların edebiyat coğrafyası açısından ele alınması ile ilgili çalışmaları bunlardan birkaçıdır.

Ayrıca Soydaş (2016) tarafından Gautier ve Haşim'in gezi yazılarını karşılaştırmalı olarak ele aldığı eseri, Öztürk, (2019)'ün Ahmet Haşim'in gezi yazılarını ele aldığı çalışması, Çakmak (2020)'in Avrupa Mektupları eserinin sadece iki mektubunu Almanya bağlamında ele aldığı çalışması, Cenap Şahabettin'in son gezi yazıları ile nesir alanında seyahatname türüne katkılarını özellikle Irak seyahatlerini araştıran Özbek (2023)'in çalışması; edebi eserlerde coğrafi unsurların analiz edildiği özellikle gezi yazılarının ele alındığı literatürler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Literatürden de anlaşılacağı üzere hem coğrafya hem edebiyat disiplinleri konularını açıklarken farklı bilimlerden faydalandıkları gibi birbirlerinden de istifade ettikleri görülmüştür. Bu durum çok sayıda kavram ve terimin coğrafyanın bünyesine girmesini sağlamıştır (Alım, 2008). Bu durum bazen zenginlik oluştururken bazen de kavram kargaşalarına sebep olabilmektedir. Edebiyat ve coğrafya alanında benzer konu başlıklarının ve temaların işlenmesi, benzer öğretim yöntemlerinin de kullanılmasını sağlamaktadır.

Amaç ve Önem

Bu araştırmanın amacı; Cenap Şahabettin'in "Avrupa Mektupları" eserini coğrafya ve edebiyat disiplinleri bağlamında inceleyip özellikle coğrafi kavramlar bakımından analiz etmektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır;

1.Cenap Şahabettin'in "Avrupa Mektupları" eserinin edebi yönü nasıldır?

2.Cenap Şahabettin'in "Avrupa Mektupları" eserinin genel coğrafi kavram yapısı nasıldır?

3.Cenap Şahabettin'in "Avrupa Mektupları" eserinde yer alan coğrafi kavramların coğrafyanın alt bilim dallarına göre dağılımı nasıldır?

4.Cenap Şahabettin'in "Avrupa Mektupları" eserinin disiplinler arası eğitim bağlamında coğrafya ve edebiyat eğitimine katkısı nasıldır?

Konu alanı itibariyle geniş bir alana sahip olan coğrafya ve edebiyat alanları diğer branşlar ile çoğu kez yardımlaşmakta, farklı disiplinlerin kaynaklarını sıkça kullanmaktadır. Eğitim öğretim bağlamında Avrupa coğrafyasının öğretimi açısından edebi eserlerin, edebiyat öğretimi bakımından ise coğrafi eserlerin ve kavramların kullanımı önem arz etmektedir. Ancak literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde, edebi eserlerin Avrupa coğrafyasının eğitimi ve öğretiminde kullanımına yönelik bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu sebeple bu araştırmada Cenap Şahabettin'in "Avrupa Mektupları" eseri Coğrafya ve Edebiyat disiplinleri açısından analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu araştırma, Coğrafya ve Edebiyat branşlarında disiplinler arası bir çalışma olması ve alana katkıda bulunması bakımından önemlidir.

YÖNTEM

Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Alguların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve toplu bir biçimde ele alındığı bir süreç olarak tanımlanan nitel araştırmada (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 45), görüşme, gözlem ve doküman analizi; veri toplama tekniklerinin başında gelir. Bu araştırmada veri toplama tekniği olarak doküman incelemesi yöntemine başvurulmuştur. Merriam (1998), Karasar (2013) ile Yıldırım ve Şimşek (2013)'e göre doküman incelemesi; araştırılan olgular hakkında bilgi içeren yazılı kaynakların analizini ifade etmektedir.

Nitel araştırmada veri toplama yöntemi olarak doküman incelemesi bazen tek başına kullanılabileceği gibi bazen de diğer yöntemlerle beraber kullanılabilir.

Etik Kurul İzni: Araştırma, insan katılımcı ile yürütülmediği ve araştırma verileri belgelerden sağlanan bir çalışma olduğu için Etik Kurul Onayına gerek yoktur.

Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak Cenap Şahabettin'in "Avrupa Mektupları" eserinin günümüz Türkçesine çevrilmiş ve iki farklı yayınevi tarafından basılan nüshalarından yararlanılmıştır. Bu kitaplara ait bilgiler Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1. Cenap Şahabettin'in "Avrupa Mektupları" Eserine Ait Nüshaların Özellikleri

Sıra	Günümüz Türkçesine Çeviren Yazar	Yayınevi	Basım Tarihi	Sayfa sayısı	Basım yeri
1	Sabri Özcan San	Kültür Bakanlığı	1996	155	Ankara
2	Nurullah Şenol	Bordo Siyah Yayınları	2005	224	İstanbul

Şimdiye kadar birçok kez günümüz Türkçesine çevrilerek yayımlanan Cenap Şahabettin'in "Avrupa Mektupları" eserinin incelediğimiz 1.nüshası Sabri Özcan San tarafından hazırlanmıştır (San, 1996). İncelenen ikinci nüsha ise Nurullah Şenol tarafından 2005 yılında yayımlanmıştır (Şenol, 2005).

Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu araştırmada elde edilen veriler; betimsel içerik analiz yöntemine göre çözümlenmiş, analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Yıldırım (2015)'ye göre betimsel içerik analizi; belirli kurallar doğrultusunda oluşturulan kodlamalarla metinlerin çözümlenmesine yönelik kullanılan bir yöntem olarak ifade edilir. Cenap Şahabettin'in "Avrupa Mektupları" eserinin farklı iki yayınevi tarafından basılan nüshaları (Tablo 1), ayrı ayrı araştırmacılar tarafından okunmuş ve kodlanmıştır. Eserin edebi yönü için içerikleri, bölümleri ve tasvirleri detaylı incelenmiş; genel coğrafi kavram yapısı için metinde coğrafi kavramlar kodlanmış; coğrafi kavramlar coğrafyanın kollarına göre tasnif edilmiş ve son olarak eserin disiplinler arası eğitim bağlamında coğrafya ve edebiyat eğitimine katkısı araştırmacılar tarafından tartışılmıştır. Eserde araştırmacılar tarafından tespit edilen, kodlanan ve üzerinde karara varılan terim ve kavramlar verilerin daha iyi anlaşılması için görselleştirilerek kelime bulutları ve tablolar halinde sunulmuştur.

BULGULAR

Bu bölümde Cenap Şahabettin'in "Avrupa Mektupları" adlı eseri, araştırmanın amacı ve alt problemlerine cevap aramak için elde edilen veriler ışığında incelenmiştir.

Eserin Edebi Yönü

Cenap Şahabettin'in "Avrupa Mektupları" eseri incelendiğinde 22 bölümden (mektup) oluştuğu görülmektedir. Her bir bölüm Cenap Şahabettin'in Avrupa topraklarını (Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Avusturya, Çekoslovakya, Almanya ve Hollanda) gezerken tuttuğu notlardan oluşmaktadır. Özbek (2023)'e göre Cenap Şahabettin, çeşitli gazete ve dergilerde yayımladığı gezi

yazılarının bazılarını sağlığında kitaplaştırmıştır. Bunlardan biri de Avrupa Mektupları adındaki eserdir. Cenap Şahabettin 1917-1918 tarihleri arasındaki Avrupa gezilerinde edindiği gözlemlerini, etütlerini “Avrupa Mektupları” adı altında Tasviri Efkâr gazetesinde, her hafta bir mektup (gezi notu) şeklinde yayınlamış, daha sonra bu mektupları birleştirerek kitap halinde bastırmıştır. Yirmi iki mektuptan oluşan kitabın bölümleri ise şu şekildedir:

1.Mektup: Sofya	12.Mektup: Berlin’de Hayat
2.Mektup: Sofya	13.Mektup: Almanya’da Ordu
3.Mektup: Sofya-Bükreş	14.Mektup: Almanya’da Sanayi
4.Mektup: Bükreş	15.Mektup: Almanya’da Tarım
5.Mektup: Bükreş	16.Mektup: Alman Kültürü
6.Mektup: Bükreş	17.Mektup: Almanya’da Güzel Sanatlar
7.Mektup: Bükreş-Peşte	18.Mektup: Berlin-Viyana
8.Mektup: Peşte-Viyana	19.Mektup: Viyana
9.Mektup: Berlin	20.Mektup: Viyana
10.Mektup: Berlin	21.Mektup: Viyana
11.Mektup: Postdam	22.Mektup: Peşte

“Avrupa Mektupları” ilk modern gezi yazısı (seyahatname) kitabıdır. Bu eserin gözleme, deneye ve nesnel bir anlatıma dayalı, objektif bir seyahat rehberi niteliğinde olduğu görülmektedir. Yazar döneminin şehirlerini, kültürünü, mimarisini kendi üslubu ile bize anlatmaktadır. Ayrıca eserde insanın tabiat karşısında ne kadar zorlanırsa o kadar çok ve iyi kabiliyetler geliştirdiği vurgulanmaktadır.

Eserin 1., 2. ve 3. mektubunda Bulgaristan ve Bulgarlardan bahsedilirken; Bulgaristan’ın tarihi, coğrafyası, ekonomisi, eğitimi, kültürü, sosyal yaşamı, devlet yönetimi, millet yapısı ve zenginlikleri detaylı anlatılmıştır. Bulgarların birkaç bin köy ve birkaç milyon köylüden oluştuğu, toprağa bağlı, çalışkan oldukları ve Büyük Bulgaristan hayali ile yaşadıkları konusunda tespitlerin yapıldığı görülmektedir. Bununla birlikte; Bulgarların tarıma önem verdikleri, tarım derslerinin resmi ve özel okullarda zorunlu olduğu, tarımı desteklemek için Tarım Bankasının kurulduğu ve hayvancılığın desteklenmesi için bazı kurum ve çiftliklerin tesis edildiği anlatılmaktadır. Cenap Şahabettin’in bu ilk mektuplarında olduğu gibi diğer mektuplarında da diğer ülkelerden bahsederek Avrupa’yı bir nevi Osmanlı insanına tanıtmaya çalıştığı görülmektedir.

Cenap Şahabettin’in “Avrupa Mektupları” eseri, hem yazıldığı dönemi yansıması hem de günümüzde de varlığını devam ettiren coğrafi yerler, mekânlar ve kavramlar bakımından zenginliği ile dikkat çeken bir eserdir. Eserde bundan bir asır önce kullanılan yer isimleri ve kavramların (Özey ve Kocalar, 2021) günümüzde de hâlâ kullanıldığı görülmektedir. Eser incelendiğinde ve coğrafyanın bölümlerine göre kategorize edildiğinde toplam 423 farklı kelime ve kavram tespit edilmiştir (Tablo 2).

Eserin Genel Coğrafi Kavram Yapısı

Cenap Şahabettin’in “Avrupa Mektupları” adlı eserinde coğrafi kelime ve kavramların farklı sıklıklarda tekrar edilerek 2778 defa kullanıldığı tespit edilmiştir (Tablo. 2). Bu kelime ve kavramlar kategorilerine göre incelendiğinde en yüksek sıklık oranını (%43,7) Beşerî coğrafya kavramlarının oluşturduğu görülmektedir. Bu alanda tespit edilen 149 kavram toplamda 1215 defa farklı sıklıkta tekrar edilmiştir. Daha sonra Fiziki coğrafya kavramları (%22) gelmektedir. Ekonomik coğrafya (%19,4) ve Bölgesel coğrafya (%14,9) kavramları da daha az oranlarda

kullanılmıştır. Eserin yaklaşık 37.000 kelime olduğu varsayılırsa coğrafi kavramlar eserin yaklaşık %7,5'ini oluşturmaktadır.

Tablo 2. Avrupa Mektupları Eserinde Coğrafyanın Bölümlerine Göre Yer Alan Kelime ve Kavramların Oranı

Coğrafya Alanları	Tespit Edilen Kelime ve Kavramlar	Oranı (%)	İlgili Kavramların Tekrarı Sayısı (f)	Oranı (%)	
A-Beşeri Coğrafya		149	35,3	1.215	43,7
B-Fiziki Coğrafya		126	29,9	610	22,0
C-Ekonomik Coğrafya		97	23,0	539	19,4
D-Bölgesel Coğrafya		50	11,8	414	14,9
Toplam		423	100,0	2.778	100,0

Eserde Coğrafi Kavramların Coğrafyanın Alt Bilim Dallarına Göre Dağılımı

Eserde Beşerî Coğrafyanın Alt Bilim Dallarına Göre Coğrafi Kavramların Durumu

Cenap Şahabettin'in "Avrupa Mektupları" eserindeki coğrafi kavramlar, coğrafya biliminin alt bilim dalları detaylı olarak ele alındığında, Beşerî coğrafyanın alt dallarının ve kavramlarının ilk sırada olduğu tespit edilmiştir. Beşerî coğrafyanın alt dallarına ve kavramlarına ait genel bulgular Tablo 3'te görülmektedir.

Tablo 3. Beşerî Coğrafya Alt Bilim Dallarına Göre Kullanılan Kavramların Genel Durumu

Coğrafya Alanı	Alt Alan	Kavram Sayısı	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Beşerî Coğrafya	Nüfus Coğrafyası	57	38,3	580	47,7
	Yerleşme Coğrafyası	90	60,4	626	51,5
	Kültürel Coğrafya	2	1,3	9	0,7
Toplam		149	100,0	1215	100,0

Eserdeki beşerî coğrafyanın alt dallarına göre kullanılan kavramların genel durumunu gösteren Tablo 3'te; toplam 149 kavramın 1215 kez tekrarlanarak yer aldığı görülmektedir. Bu kavramların yarıya yakınının (47,7) Nüfus Coğrafyası alt dalına, yarısından fazlasının (%51,5) Yerleşme Coğrafyası alt dalına ve çok az kısmının ise (%0,7) Kültürel Coğrafya alt dalına ait olduğu tespit edilmiştir.

Eserin, beşerî coğrafyanın alt dalları ve kavramlarına ait detaylı durumu ise Tablo 4 ile Şekil 1'de yer almaktadır. "Avrupa Mektupları" eserinde 149 beşeri coğrafya ile ilgili kavram 1215 kez yer almıştır. Bu kavramların kullanılma sıklığı farklılık göstermektedir.

Tablo 4 incelendiğinde Cenap Şahabettin'in "Avrupa Mektupları" eserinde nüfus ve yerleşme kavramlarının çok sık kullanıldığı görülmüştür. Tablo 4'te sıralanan kavramlardan Alman (Cermen) (187), şehir (71), Viyana (71), köy (66) ve Bulgar (66) kavramlarının ilk beş sırada olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca 40'tan az tekrarlanan kavramlar da büyük bir kitleyi oluşturmaktadır. Bunun yanında 1, 2, 3, 4, 5 gibi çok düşük sayıda tekrarlanan kavramlar da azımsanmayacak seviyededir. Tablo 4 incelendiğinde 42 millet, 38 şehir ve 7 küçük yerleşme adının farklı sıklıklarda kullanıldığı görülürken, 38 yerleşme kavramının ve 15 nüfus kavramının da çokça kullanıldığı dikkat çekmiştir. Bu kullanılan yerleşme, millet ve şehir isimlerinin birçoğu günümüzde kullanılırken bir kısmı da günümüzde Türkçede kullanılmayan (Cermen, ulah, islav, Budin, Silistre, Moskof vb.) isimlerdir.

Eserde Fiziki Coğrafyanın Alt Dallarına Göre Coğrafi Kavramların Durumu

Fiziki coğrafyanın alt dallarına ait kavramlar 5 başlık altında (Jeomorfoloji, Hidrografya, Klimatoloji, Biyocoğrafya ve Kartografya) toplanmış ve Tablo 5'te sunulmuştur. Eser incelendiğinde Fiziki coğrafya alt dalına ait kavramların önemli bir seviyede olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Eserde Fiziki Coğrafya Alt Dallarına Göre Kullanılan Kavramların Genel Durumu

Coğrafya Alanı	Alt Alan	Kavram Sayısı	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Fiziki Coğrafya	Jeomorfoloji	27	21,4	124	20,3
	Hidrografya	34	27,0	135	22,1
	Klimatoloji	30	23,8	208	34,1
	Biyocoğrafya	24	19,0	99	16,2
	Kartografya	11	8,7	44	7,2
Toplam		126	100,0	610	100,0

Eserde Fiziki coğrafya kelimelerini gösteren Tablo 5'e göre toplam 126 kelime 610 yerde kullanılmıştır. Burada en çok klimatoloji kavramlarının (%34,1) kullanıldığı görülürken, bunu Hidrografya (%22,1), Jeomorfoloji (%20,3) ve Biyocoğrafya (16,2) kavramlarının takip ettiği görülmektedir. En az kullanılan kavramların ise % 7,2'lik bir oran ile Kartografya kavramlarının olduğu görülmektedir.

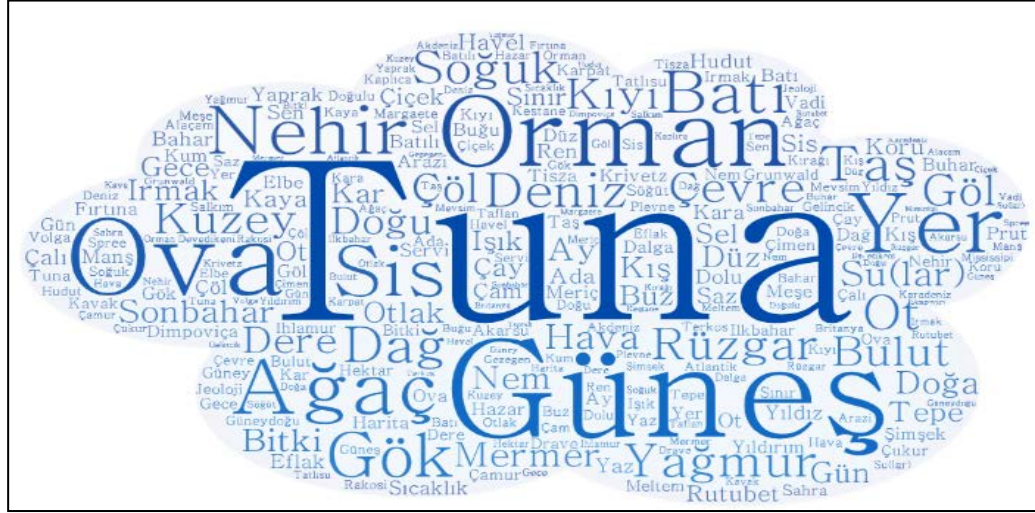
Cenap Şahabettin'in "Avrupa Mektupları" eserindeki Fiziki coğrafyanın alt dallarına ait kavramların toplam dağılım yapısını gösteren Tablo 6'da ve Şekil 2'de ise 126 kavramın kullanım sıklıkları detaylı verilmiştir.

Fiziki coğrafya kavramlarının eserde yer alma sıklıklarını gösteren Tablo 6 incelendiğinde bu alanda daha çok hidrografya alanına ait kavramlar varken, klimatoloji kavramlarının daha sık tekrarlandığı görülmüştür. Hidrografya alanında en çok kullanılan kavramlardan ilk beş sırada gelenlere bakıldığında; Tuna nehri (39), su (11), dere (9), ırmak (8) ve göl (7) kavramlarının başta olduğu görülür. Klimatoloji alanında ise güneş (32), yağmur (18), rüzgâr (15), soğuk (15), gök/gökyüzü/ufuk (15) kavramlarının en fazla kullanıldığı görülmektedir. Jeomorfoloji alanında; ova (22), yer (17), taş (13), dağ (11), ve mermer (9) kavramlarının Biyocoğrafya alanında; orman (26), ağaç (20), ot/otlak (7), bitki (6) ve doğa (6) kavramlarının ve son olarak Kartografya-Matematik Coğrafya alanında; batı (13), doğu (10), kuzey (5) ve yıldız (4) kavramlarının kullanım sıklığı en yüksek fiziki coğrafya kavramları olduğu görülmüştür.

Bu eserde geçen fiziki coğrafya kavramları kelime bulutuna dönüştürüldüğünde (Şekil 2) hidrografya kavramları başta olmak üzere Tuna, güneş, orman, nehir, ova, yer, ağaç, batı, gök, rüzgar, bulut, batı kavramların ön plana çıktığı görülmektedir.

Tablo 6. Fiziki Coğrafya Alt Dallarına Göre Kullanılan Coğrafi Kavramlar

Jeomorfoloji	f	Hidroğrafya	f	Klimatoloji	f	Biyocoğrafya	f	Kartografya	f
ova	22	Tuna Nehri	39	güneş	32	orman	26	batı	13
yer	17	su(lar)	11	yağmur	18	ağaç	20	doğu	10
taş	13	dere	9	rüzgar	15	ot/otlak	7	kuzey	5
dağ	11	ırmak	8	soğuk	15	bitki	6	yıldız	4
mermer	9	göl	7	gök/gökyüzü/ufuk	15	doğa	6	ay	2
çöl	6	nehir	7	sis	14	yaprak	5	güneydoğu	2
kıyı	6	deniz	6	sonbahar	11	çiçek	4	harita	2
tepe	5	Dimpoviça Nehri	4	çevre	11	koru	4	sınır/hudut	2
kaya	4	Havel Nehri	4	bulut	10	servi	2	hektar	2
düz	4	Tisza Nehri	3	hava	8	ıhlamur	2	gezegen	1
sınır/hudut	4	Grunwald Nehri	3	nem/rutubet	7	kavak	2	güney	1
kara	3	çay	3	gece	5	çam	2		
Eflak Ovası	2	Meriç Nehri	2	sıcaklık	4	meşe	2		
çamur	2	Hazar Denizi	2	kış	4	taflan	1		
Karpat Dağları	2	Manş Denizi	2	gün/gündüz	4	çalı	1		
Margaete Adası	2	Kuzey Denizi	2	şimşek	4	saz	1		
ada	2	akarsu	2	yıldırım	4	devedikeni	1		
kum	1	dalga	2	kar	3	kestane	1		
jeoloji	1	kıyı	2	ilkbahar/bahar	3	salkım	1		
arazi	1	tatlısu	2	krivetz (kriveç)	3	söğüt	1		
sahra	1	sel	2	fırtına	3	alaçam	1		
Plevne ovası	1	Drave (Tuna'nın kolu)	1	ışık/ziya	3	doğal güzellik	1		
vadi	1	Ren Nehri	1	meltem	2	gelincik	1		
çukur	1	Sen Nehri	1	mevsim	2	çimen	1		
Britanya adaları	1	Prut Nehri	1	buz	2				
kaplıca	1	Spree Nehri	1	buhar/buharlaştırma	2				
Rakosi ovası	1	Elbe Nehri	1	dolu	1				
		Mississippi Nehri	1	yaz	1				
		Volga Nehri	1	buğu	1				
		Terkos Suyu	1	kırağı	1				
		Atlantik Denizi	1						
		Akdeniz	1						
		Karadeniz	1						
		Kuzey Denizi	1						

Şekil 2. Fiziki Coğrafya Alt Dallarına Göre Kullanılan Coğrafi Kavramların Kelime Bulutu.

Eserde Ekonomik Coğrafyanın Alt Dallarına Göre Coğrafi Kavramların Durumu

Cenap Şahabettin'in "Avrupa Mektupları" eserindeki kavramların Ekonomik coğrafyanın alt dalları ve kavramlarına göre dağılımı ile ilgili genel bulgular Tablo 7'de görülmektedir.

Tablo 7. Ekonomik Coğrafya Alt Dallarına Göre Kullanılan Kavramların Genel Durumu

Coğrafya Alanı	Alt Alan	Kavram Sayısı	(%)	Frekans	(%)
Ekonomik Coğrafya	Tarım Coğrafyası	35	36,1	290	53,8
	Hayvancılık	11	11,3	26	4,8
	Sanayi Coğrafyası	10	10,3	85	15,8
	Ticaret Coğrafyası	18	18,6	37	6,9
	Ulaşım Coğrafyası	16	16,5	69	12,8
	Maden Coğrafyası	6	6,2	31	5,8
	Enerji Coğrafyası	1	1,0	1	0,2
Toplam		97	100,0	539	100,0

Tablo 7 de Ekonomik coğrafya alt dallarına ait 97 kavramın 539 defa eserde tekrarlanarak kullanıldığı görülmektedir. Bu alanda kullanılan kavramların yarısından fazlası (%53,8) Tarım coğrafyası alt dalında, diğer yarısı ise Ekonomik coğrafyanın diğer alt dalları olan Hayvancılık (%4,8), Sanayi coğrafyası (%15,8), Ticaret coğrafyası (%6,9), Ulaşım coğrafyası (%12,8), Maden coğrafyası (%5,8) ve Enerji coğrafyası (%0,2) alt dallarında yer almaktadır.

Eserdeki Ekonomik coğrafyanın alt dallarına ait kavramların detaylı durumu ise Tablo 8'de ve Şekil 3'te yer almaktadır. Ekonomik coğrafyaya ait olan 97 kavram eserde 539 defa kullanılmıştır. Bu kavramların kullanılma sıklığına ait detaylar Tablo 8'de alt dallara göre şu şekilde sıralanmaktadır.

Tablo 8. Ekonomik Coğrafya Alt Dallarna Göre Kullanılan Coğrafi Kavramlar

Tarım Coğrafyası	f	Tarım Coğrafyası	f	Ticaret Coğrafyası	f	Ulaşım Coğrafyası	f	Sanayi Coğrafyası	f	Hayvancılık	f
toprak	72	saban	1	ticaret	13	gemi	12	fabrika	32	hayvan(lar)	5
tarla	47	bahçıvan	1	ithalat	4	yol	9	makine	5	mera	3
çiftlik	37	pamuk	1	ekonomi	4	istasyon-gar	8	tekstil sanayi	1	koyun	3
tarım	35	ziraat	1	sermaye	2	tramvay	8	seramik sanayi	1	hayvan ıslahı	2
çiftçi (rençber)	33	sürme	1	gümrük vergisi	1	demiryolu	7	kimya sanayi	1	hayvancılık	2
ekme	11	turfanda	1	ihracat	1	araç/araba/taşıt	5	elektrik sanayi	1	yün	2
bahçe	6	biçme	1	pazar	1	tren	4	çelik sanayi	1	çoban	2
ekin	4	keten	1	ekonomik faaliyet	1	lokomotif/katar	4	şeker fabrikası	1	sürü	2
buğday	4	kenevir	1	ürün	1	liman	2	çelik	1	süt	2
tohum	4	ipek	1	tüketici	1	karayolu	2			balık	2
pancar	4	arpa	1	denizcilik	1	ulaşım	2	Maden Coğrafyası	f	keçi	1
gübre	3	patates	1	madencilik	1	vagon	2	demir	15		
meyve	3	şerbetçi otu	1	demirci	1	otomobil	1	maden	7		
mısır	3	kazma	1	arabacı	1	minibüs	1	altın	3		
tahıl	2	kürek	1	doğramacı	1	otobüs	1	bakır	3		
verimlilik	2	domates	1	keresteci	1	şilep	1	gümüş	2		
gıda ürünü	2	havuç	1	oduncu	1			tunç	1		
çapa	1			kömürcü	1			kömür	1		

Şekil 3. Beşeri Coğrafya Alt Dallarna Göre Kullanılan Coğrafi Kavramların Kelime Bulutu.

Cenap Şahabettin'in "Avrupa Mektupları" eserinde Ekonomik coğrafyanın alt dallarından olan tarım ve Sanayi coğrafyası alt dallarına ait kavramlarının diğerlerinden daha fazla kullanıldığı görülmüştür. Tablo 8'de sıralanan kavramlardan; Toprak (72), tarla (47), sanayi (41), çiftlik (37), tarım (35), çiftçi (rençber) (33) ve fabrika (32) kavramlarının ilk yedi sırada olduğu tespit edilmiştir. Diğer kavramların ise 10'lu rakamlar ve altında sıklıklar ile kullanıldığı görülmektedir. Tarımda üretilen ürünler ve sanayi dallarına ait kavramların çokça kullanıldığı dikkati çekmektedir. Eserde geçen bu ekonomik coğrafya kavramlarına ait faaliyetlerin günümüzde de hala kullanıldığı ve yapıldığı görülmektedir.

Eserde geçen ekonomik coğrafya kavramları kelime bulutuna dönüştürülerek Şekil 3'te sunulmuştur. Kelime bulutu incelendiğinde tarım ve sanayi kavramları hemen dikkat çekmektedir. Toprak, tarla, sanayi, tarım, çiftlik, yol, gemi, demir ve hayvancılık kavramları bunlar içinde en ön planda olanlardır.

Eserde Bölgesel Coğrafyanın Alt Dallarına Göre Coğrafi Kavramların Durumu

Eser incelendiğinde Bölgesel coğrafya koluna ait kavramların da dikkate değer olduğu görülmektedir. Bölgesel coğrafyanın alt dallarına ait kavramlar 4 başlık altında (Genel Kavramlar, Kıtalar, Ülkeler, Bölgeler) toplanmış ve Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9. Eserde Bölgesel Coğrafya Alt Dallarına Göre Kullanılan Kavramların Genel Durumu

Coğrafya Alanı	Alt Alan	Kavram Sayısı	(%)	Frekans	(%)
Bölgesel Coğrafya	Ülkeler	25	50,0	270	65,2
	Bölgeler	18	36,0	54	13,0
	Genel Bölgesel Kavramlar	5	10,0	60	14,5
	Kıtalar	2	4,0	30	7,2
Toplam		50	100,0	414	100,0

Eserde Bölgesel coğrafya kelimelerini gösteren Tablo 9'a göre toplam 50 kavram, 414 yerde kullanılmıştır. Burada en çok ülkelere ait kelimelerin (%50,0) kullanıldığı görülmektedir. Geriye kalan kavramların ise bölgeler (36,0), genel kavramlar (%10,0) ve kıtalar (4,0) başlıklarında toplandığı tespit edilmiştir.

Cenap Şahabettin'in "Avrupa Mektupları" eserindeki Bölgesel coğrafyanın alt dallarına ait kavramların detaylı dağılımı Tablo 10'da ve Şekil 4'te verilmiştir.

Tablo 10'da yer alan Bölgesel coğrafya kavramlarının eserde yer alma sıklığı incelendiğinde bu alanda daha çok ülkelere ait isimlerin ön planda olduğu görülmektedir. Avrupa'da gezilen ülkeler göz önünde bulundurulduğunda bunun normal olduğu düşünülmektedir. Örneğin ilk beş sırada Almanya-Deutschland (89), Romanya-Transilvanya (38), Avusturya (33), Macaristan (32) ve Bulgaristan (27) isimlerinin gelmesi bir tesadüf değildir. Bunun dışında Genel Bölgesel coğrafya kavramlarında ülke-yurt-vatan-memleket (31) kavramı ile Dünya (21) kavramı ön sırada iken, Kıtalar alt alanında sadece Avrupa (26) ve Amerika (4) kıtaları zikredilmiştir. Bölgeler alt alanında ise Prusya (9), Bohemya (9), Eflak (6) ve Boğdan (6) gibi daha çok dönemin Avrupa'sında kullanılan ve bugün kullanılmayan bölge isimleri yer almaktadır.

Bu eserde geçen Bölgesel coğrafya kavramları kelime bulutuna dönüştürüldüğünde (Şekil 4) ülke isimleri başta olmak üzere Almanya-Deutschland, Romanya-Transilvanya, Avusturya, Macaristan, Ülke/yurt/vatan/memleket, Bulgaristan, Avrupa, Dünya kavramlarının ön plana çıktığı görülmektedir.

Eserin Disiplinler Arası Eğitim Bağlamında Coğrafya ve Edebiyat Eğitime Katkısı

Cenap Şahabettin, bu edebi eserinde gezdiği ve gördüğü yerleri yazarken coğrafi terimleri sık sık kullandığı görülmektedir. Gezi yazısı kitabı olarak yazılan eserin bu anlamda hem edebiyat dersleri hem de coğrafya dersleri açısından önemli bir kaynak olduğu görülmektedir.

Eserin 2. sayfasında Cenap Şahabettin Bulgaristan'ı anlatırken “Köylerden ve köylülere biraz uzunca söz edişimin sebebi şudur ki Bulgaristan birkaç bin köyden ve Bulgarlar birkaç milyon köylüden oluşur. Evet, gerçi bütün Bulgar milleti çekirge sürüleri gibi tarlalara dağınık değil, fabrikalarda ve kalemlerde çalışanlar da var fakat hepsi toprak üstündeki birer köylü gayreti ve tevekkülü ile çalışıyor.” demiştir. Cenap Şahabettin'in eserindeki bu ifadeleri Bulgaristan'ı hiç tanımayan bir insana bu ülkeyi beşeri yönden tanıtan bir paragraf mahiyetindedir. “Biz Bulgarları bahçıvan, sütçü, çoban ya da çiftçi olmak üzere tanırız. Bulgarlar toplum hayatı itibarıyla çiftçi ve çobandırlar” şeklindeki bölümde de bu bilgi teyit edilmektedir.

Cenap Şahabettin eserinin 15. sayfasında Romanya'yı anlatırken “Öğleden sonra saat birde Tuna'yı geçmek üzere Rusçuk'tan vapura bindik. Beş dakika sonra ulaşacağımız şu karşıkı köy -Kara Ramazan köyü ile Romanya başlıyordu. Kara Ramazan köyü! Ooooh, Vatan sinesinden koparılarak yabancı ülkelere atılan ve ancak adı Türk kalan bu yerler... Oradan ilgisiz ve üzüntüsüz geçmek sizin için mümkün değildir. Şurası, özlem içinde bir hemşire gibi sizi kucaklıyor, öteki terk edilmiş bir anne gibi dargın ve sitemli gözlerinize bakıyor; sonra siz hepsine çaresiz ve aciz bir bakıştan başka bir yakınlık göstermiyorsunuz... Bir o kadar acı ki...” diyerek Romanya'ya gitmek için geçilen rotayı tarif ederken, bir yandan da duygusal tasvirler ile bir zamanlar Osmanlı toprağı olan bu yerlere duyulan özlemi izah etmeye çalıştığı görülmektedir. Bu paragrafın hemen ardından gelen paragrafta ise Romanya'nın jeomorfolojisini edebi bir dil ile anlattığı gözlemlenmiştir. “Artık Romanya treninde Eflak ovası içinde Bükreş'e dönmüştük. Ova, ova, gene ova, daha ova ve daima ova. Gözleriniz gördüğü kadar ova ve onun ötesinde gene ova... Ta uzaktan yer ufku ile gök ufku arasında gümüş bir sis var ki eğer coğrafyayı hatırlamış olsanız deniz zannedersiniz; orası da ova...”

Cenap Şahabettin eserinde bazen fiziki coğrafya olaylarına değinirken bazen de beşeri, ekonomik ve siyasi durumlara da dikkat çekmektedir. Bunlardan biri de sayfa 22'de Romanya'nın sahip olduğu meselelerden bahsettiği bölümdür. “Romanya'nın başlıca dört önemli meselesi vardır: (1) Köylü ve arazi meselesi, (2) Musevi meselesi, (3) Tuna meselesi, (4) Basarabya-Transilvanya meselesi.”

İncelenen eserin bazı bölümlerinde ise hidrografyanın yerleşmeler üzerindeki etkisine değinilmektedir. Örneğin sayfa 32'de “Dimboviça nehri Bükreş'i birbirine eşit olmayan iki parçaya ayırır. Viyana'da Tuna, Berlin'de Spree, Paris'te Sen ne ise Bükreş için Dimboviça odur. Şehri kuzeybatıdan güneybatıya doğru bir su kanalıyla kat eden, bu dere şehrin içi ile dışını birbirine bağlıyor.”

Eserin bazı bölümlerinde ise mecazlar ve tasvirler ile iklim, edebi bir üslupla açıklanmıştır. Bu konuda sayfa 35'te “Kriveç hava şekline girmiş bir buzdur, diyebilirim. Paltonuz ne kadar kalın, elbisenizin örgüsü ne kadar sıkı olursa olsun vücudunuzu kriveçin etkisinden kurtaramaz, o müthiş rüzgârın geçişine engel olacak kumaş yoktur.” Bu anlatım aynı zamanda soğuk karakterli yerel bir rüzgâr olan Krivets rüzgarının etkili olduğu alanları ve Krivets rüzgarının karakterini anlatması bakımından önemlidir.

Eserin bir diğer önemli yönü de bahsedilen ülkelere ait genel ekonomik yapı ve gelişmişlik düzeylerinin de açıklanmasıdır. Sayfa 46'da “Elbe nehrini, takip ederek Çekistan'dan Almanya'ya girdik. Stettin'den başlayarak Hindenburg'un büyük vatanında idim. Ooh, Almanya... Bu dört şubeli bir dairedir: Okul, Kışla, Fabrika, Banka!” ülkenin (Almanya) gelişmişliğinin sebeplerini oluşturan dört unsur açıklanmıştır. Ayrıca Almanya'nın tarımından bahsedilirken modern tarımın geliştiğinden ve nadasın azaltılması için çeşitli yöntemlerin uygulandığından (sayfa 86) söz edilmektedir. “Bunda da fenne başverdular ve fennin gereklerine uydular. Önce şunu öğrendiler ki, dinlendirmek

bahanesiyle her iki üç senede bir kere tarlayı ekmek bir cahillik eseridir. Nasıl ki bir Almanın bir işten duyduğu yorgunluğu bir başka işle gidermek mümkün oluyordu. Tıpkı bunun gibi toprağın bir tohuma karşı gösterdiği yorgunluk da bir başka tohumla giderilebilirdi. Artık toprak <dinlensin> diye tohumuz bırakılmıyor, ancak başka bir tohum ekiliyordu.”

Viyana’dan bahseden sayfa 106’daki bölümde *“Viyanalılar oynak olmaksızın şen ve şuhturlar. Kendilerinin dedikleri sınıf burada çoğunluktadır; yer içer güler, şarkı söyler, dans ederler!..”* Avusturya toplumunun sosyal yaşamı hakkında detaylı bilgiler sunulmaktadır.

Nüfus konusunda eserin birçok sayfasında detaylı bilgiler verilirken her yöredeki nüfusun ve milletlerin yapısı hakkında da bilgiler verilmiştir. Sayfa 122’de Macaristan ile ilgili verilen bilgiler buna örnektir. *“Macaristan’ın nüfus istatistiki biraz bizim talihsiz Makedonya’ninkini aklıma getirir. Makedonya’da her unsur kendi nüfusunu abartmayı kavmine bir hizmet sayardı. Burada da öyle oluyor. Mesela gerçekte Macaristan’da kaç Macar var bu pek belli değildir.”*

Cenap Şehabettin eserinde verdiği bilgilerin kaynağını yörede yaşayan elçilik görevlilerine dayandırmakta bu da verdiği bilgilere geçerlik ve güvenilirlik kazandırmaktadır. Bunu da teşekkür bölümünde ifade ettiği görülmektedir.

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Cenap Şahabettin’in “Avrupa Mektupları” eserinde sunulan bilgiler gezilen ülkelerin fiziki, beşerî, ekonomik, siyasi, sosyal ve bölgesel konularında ayrıntılar içermektedir. İklimden arazi yapısına, akarsulardan denizlere, sınırlardan başkentlere, nüfustan göçe, şehirlerden köylere, tarımdan hayvancılığa, sanayiden ticarete, insanların günlük yaşantılarından devlet protokollerine kadar birçok konuda bilgilerin sunulduğu bu eser; eğitim açısından önemli bir kaynak özelliği taşımaktadır. Bu haliyle bu eser edebi tasvirleri ile edebiyat kitabı iken coğrafi terim, kavramları ve bilgileri ile bir coğrafya kitabı niteliğindedir.

Edebi bir eser olan Cenap Şahabettin’in bu gezi notlarının farklı araştırmacılar tarafından da incelendiği ve üzerinde tahliller yapıldığı görülmüştür. Cenap Şahabettin, Avrupa Mektupları eserinde sade bir dil kullanmış ve ağdalı tamlamalardan kaçınmıştır. Toplum bilgilendirme amacı güttüğünden sade bir dil kullanmaya dikkat etmiştir. Bu konuda Çakmak (2020) Cenap Şahabettin’in mektuplarını yazarken nesrin verdiği imkânlar vasıtasıyla gözlemlerini daha geniş bir çerçevede ele aldığını ifade etmiştir. Ayrıca eserde Cenap Şahabettin, Osmanlı’nın Batılılaşmada Alman modelini örnek alarak; özellikle bilim, sanayi, fen ve teknolojiyi öncelediğini; disiplin, düzen ve çalışmaya vurgu yapıldığını ifade etmiştir. Maden (2010)’e göre Cenap Şahabettin Avrupa Mektupları eserinde okuyucunun ilgisini çekici, akıcı ve samimi bir dil kullanmıştır. Örneğin Berlin’den bahsederken *“bayramlıklarını giymiş, bir toy genç hali”* olduğunu ifade ederek edebi benzetme sanatlarına da yer vermiştir.

Cenap Şahabettin gibi gezi yazılarını yayınlayan ve içinde çokça coğrafi kavrama vurgu yapan diğer bir yazar ise Ahmet Haşim’dir. Öztürk, (2019) Ahmet Haşim de Cenap Şahabettin gibi İtalya, Yunanistan ve Bulgaristan gibi Avrupa’daki birçok şehri gezmiş, bu mekânlar üzerinden Doğu ve Batı medeniyetlerini karşılaştırarak Avrupa medeniyeti üzerine genellemeler yapmış ve bu gözlemlerini, gazete ve dergilerde tefrika ettiğini ifade etmiştir.

Araştırmanın sonucunda Cenap Şahabettin’in “Avrupa Mektupları” eserinde coğrafya ile alakalı birçok terim ve kavramın yer aldığı görülmektedir. Coğrafyanın fiziki, beşerî, ekonomik ve bölgesel kollarında sınıflandırılan 423 kavramın eserde 2778 defa kullanıldığı görülmüştür. Bu özelliği ile eserin bir coğrafya kitabı olarak ta değerlendirilebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Coğrafyanın kollarına göre değerlendirildiğinde eserde daha çok beşerî coğrafya alanındaki

kavramların kullanıldığı, beşerî faaliyetlerin açıklandığı, sosyal hayata dair detayların sunulduğu görülmüştür. Eserdeki kavramların coğrafya kollarına göre sunulduğu kelime bulutlarında ön plana çıkan kavramların neler olduğu açıkça görülmüştür. Bu bakımdan beşerî coğrafya konusunda “şehir, Alman, Viyana, köy, köylü, Bulgar” kavramları ön planda iken, fiziki coğrafya konusunda “Tuna, orman, ova, güneş, yer, nehir” kavramlarının ön planda olduğu görülmüştür. Ekonomik coğrafyada “toprak, tarla, sanayi, tarım, demir” kavramları ön planda iken, bölgesel coğrafyada “Almanya, Romanya, Avrupa, Avusturya, Macaristan, Dünya” isimlerinin ön plana çıktığı görülmüştür.

Cenap Şahabettin’in “Avrupa Mektupları” eseri incelendiğinde, eserin birçok bölümünde günlük hayatın olağan akışı ve coğrafi kavramlar edebi olarak tasvir edilmeye çalışılmıştır. Bu ifade tarzı okuyucuyu, bir asır öncesinin (105 yıl) Avrupa’sına götürmekte ve Avrupa coğrafyasını bizlere tanıtmaktadır. Bu anlamda kitap hem edebiyat dersleri hem de coğrafya dersleri açısından önemli bir kaynak eser durumundadır. Eserde her iki disiplin açısından da öğrencilerin ilgisini çekeceği düşünülen, sosyal hayata dair ayrıntıların olduğu tespit edilmiştir. Eserde ülkeler, sınırlar, devletler, milletler, kültürler, ekonomiler, kıyafetler, sosyal hayatlar, ulaşım araçları, nehirler, iklimler, çiftçiler ve tarımsal üretimler hakkında örnekler verilerek açıklanmaya çalışıldığı görülmüştür. Bu özelliği ile sadece bir hayal ve kurgu değil; yaşayan bir gerçek olması bakımından da okuyucularına doğru bilgiler sunmaktadır.

Disiplinler arası eğitimi araştıran Sağdıç ve Demirkaya (2014), coğrafya öğretmenlerinin disiplinler arası öğretim konusunda istekli olduğunu, öğrencilerin motivasyonunu artırmak ve öğrenmeyi kolaylaştırmak için aktif bir rol oynayacağını belirtmiştir. Bu bakımdan Cenap Şahabettin’in “Avrupa Mektupları” eseri disiplinler arası eğitim bağlamında özellikle Avrupa konusunun öğretimi için önemli bir kaynak oluşturma potansiyeline sahiptir. Doğan (2014) araştırmasında coğrafya konuları işlenirken, farklı disiplinlerden, faydalandığı durumlarda konuların bir bütün olarak algılamasında başarılı sonuçlar elde edildiği sonucuna ulaşmıştır. Cenap Şahabettin’in Avrupa Mektupları, Avrupa konularının bir bütün olarak öğretiminde, yüzyıl öncesi Avrupa’ya ait temel bilgileri sunan özgün bir eser olması bakımından önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Cenap Şahabettin’in Avrupa Mektupları eseri, coğrafya derslerinde öğretilen bilgilerin ne denli önemli olduğunu ispatlamaktadır. Bu sonuç sosyal bilgiler alanında araştırma yapan Kaya ve Ekiçi (2015)’nin çalışmasında ortaya çıkmış, gezi yazılarının bilgi ve değerlerin öğretiminde kullanılabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca empati yapma, eleştirel düşünme ve sorgulama gibi becerilerin kazandırılmasına katkı sağlayacağı ifade edilmiştir. Buna karşılık coğrafya ders kitaplarını inceleyen Koç vd., (2012) coğrafya ders kitaplarında hikâye, gezi, mektup gibi edebi metin türlerine çok az yer verildiğini belirterek edebiyat ile coğrafya disiplinleri arasındaki işbirliği eksikliğine dikkat çekmişlerdir.

Gezi yazılarının coğrafyayı tanımada ve geçmiş ile günümüz arasındaki bağı kurmadaki rolünün ortaöğretim ve yükseköğretim öğrencileri üzerindeki etkisinin ölçüleceği yeni çalışmalar yapılmalıdır. Yapılacak olan bu çalışmalar, coğrafya ve edebiyat disiplinlerinin arasındaki işbirliğini arttırılabilir. Bu eser öğrencinin dil gelişimine ve coğrafi bilgi birikimine katkı sağlayacağı için Coğrafya eğitimcileri tarafından ortaöğretim ve üniversite lisans düzeyinde kaynak kitap olarak; edebi bir tür olan gezi yazılarına güzel bir örnek olması açısından da edebiyat dersleri için öğrencilere okuma kitabı olarak önerilebilir. Sonuç olarak bu eserden yola çıkarak disiplinler arası iş birliği, bilgi ve tecrübe aktarımı açısından edebi eserlerin farklı disiplinler bağlamında analizi teşvik edilebilir.

KAYNAKÇA

- Alım, M. (2008). Öğrencilerin lise coğrafya programında yer alan yeryuvarlağı ve harita bilgisi ünitelerindeki bazı kavramları anlama düzeyleri ve kavram yanlışları. *Milli Eğitim Dergisi*, 177, 166-180.
- Aybek, B. (2001). Disiplinlerarası (bütünleştirilmiş) öğretim yaklaşımı. *Eğitim Araştırmaları Dergisi (Eurasian Journal of Educational Research)*, 3, 1-7.
- Ayık, U., ve İlik, İ. (2020). Orhan Kemal'in Bereketli Topraklar Üzerinde ve Gurbet Kuşları romanlarının edebiyat coğrafyası açısından incelenmesi. *Coğrafya Dergisi*, 40, 259-274.
- Balcı, A. (2018). Hayat hikâyelerindeki coğrafi bilgi: Sözlü coğrafya. *International Journal of Geography and Geography Education*, 38, 40-57.
- Biricik, A. S., Balcı, A., Elmastaş, N., ve Polat, S. (2003). *İlk ve Ortaöğretim Kurumlarında Okutulan Coğrafya Ders Kitapları Üzerine Bazı düşünceler*. S. Karabağ içinde, Türk Coğrafya Kurumu 2002 Coğrafya Kurultay Bildiriler Kitabı (s. 18-29). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Cobutoğlu, S. (2014). *Ahmed Mithat Efendi'nin Romanlarında Edebiyat Coğrafyası: Karadeniz ve Çevresi*. (Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Çakmak, N. (2020). İki Berlin hatırası örneği üzerinden Avrupa'dan Osmanlı'ya rol model olarak Almanya. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23, 185-200.
- Doğan, C. (2014). *Coğrafya Öğretiminde Disiplinlerarası Ders İşlenişinin Başarıya Etkisinin Değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ergün, Y., Mertol, H., ve Işık, O. (2021). *Edebiyat coğrafyası açısından John Steinbeck'in Gazap Üzümleri romanının incelenmesi*. III. International Ankara Multidisciplinary Studies Congress (Full Texts Book) 5-7 December 2021, (s. 146-155). Ankara.
- Gürkan, B., ve Doğanay, A. (2016). Sosyal bilgiler dersinde disiplinler arası öğretim yaklaşımına dayalı analogi tekniği uygulamalarının kavram gelişimine etkisi: Bir durum çalışması. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11(19), 395-416.
- İnce, Z. (2019). Coğrafya konularının 9.sınıf İngilizce öğretim programında ve ders kitaplarındaki kapsamının incelenmesi. *Journal of Innovative Research in Social Studies*. 2(2), 149-165.
- Kaçmaz, M., ve Kaçmaz, P. (2019). Edebiyat coğrafyası; Elif Şafak romanlarında coğrafi terim ve mekân analizi. *Türk Coğrafya Dergisi* (73), 53-60.
- Karasar, N. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (25. Basım). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kaya, E., ve Ekiçi, M. (2015). Sosyal bilgiler öğretiminde gezi yazılarından yararlanma: Gülten Dayıoğlu'nun gezi yazıları örneği. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 19(1), 87-114.
- Kaymak, B. (2019). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının lisans eğitiminde tarihsel roman kullanımına ilişkin görüşleri. *Journal of Innovative Research in Social Studies*, 2(1), 1-15.
- Koç, H., Sönmez, Ö. F., ve Çifçi, T. (2012). Ortaöğretim coğrafya ders kitaplarında kullanılan metin türleri. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(48), 17-39.
- Küçük, K. (2019). *Edebiyat eserlerinin coğrafya öğretiminde kullanılması üzerine bir inceleme: Cumhuriyet dönemi Türk şiirindeki coğrafi öğeler* (Yüksek Lisans Tezi). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Maden, S. (2010). Türk edebiyatında seyahatnameler ve gezi yazıları. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 15(37), 147-158.
- MEB. (2019). Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Kurulları ve Zümreleri Yönergesi. https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_08/27181000_MEB_EK_ve_ZY_27.08.2019.pdf [Erişim Tarihi: 23.10.2023].
- Merriam, S. B. (1998). *Case Study Research in Education A Qualitative Approach*. San Francisco: Jossey-Bass Publishing.
- Özbek, S. (2023). Cenap Şahabettin'in son gezi yazıları Âfâk-ı Irak'ın unutulmuş şehirleri: Necef ve Kerbela. *Söylem Filoloji Dergisi*, 8(1), 104-124.
- Özçelik, C., ve Semerci, N. (2016). Disiplinler arası öğretim yaklaşımına dayalı hazırlanan öğretim etkinliklerinin, öğrencilerin geometrik cisimlerin hacimleri konusundaki akademik başarılarına etkisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 26(2), 141-150.
- Özey, R. ve Kocalar, A.O. (2021). *Osmanlı Memleketleri Coğrafyası* 1, 2, 3. İstanbul: Aktif Yayınları.
- Özgüç, N., ve Tümertekin, E. (2012). *Coğrafya Geçmiş Kavramlar Coğrafyacılar*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Özkan, T. (2021). Necati Cumalı'nın oyunlarında mekân ve coğrafyanın kurgulanışı: Kent ve kasaba imgesi. *ARTS: Artuklu Sanat ve Beşeri Bilimler Dergisi, Necati Cumalı Özel Sayısı*, 44-73.
- Öztürk, S. (2019). *Ahmet Haşim'in Gezi Yazılarında Avrupa Algısı*. Geçmişten Günümüze Seyahat Edebiyatı. İstanbul: Enginkan Vakfı Türk Dili ve Edebiyatı Kurultayı (pp.419-436).
- Öztürk, C., Tuncel, G., ve Oğuz, Ş. (2019). Analysis of social novels in terms of goals of teaching social studies. *Kastamonu Education Journal*, 27(4), 1505-1516.
- Sağdıç, M., ve Demirkaya, H. (2014). Evaluation of interdisciplinary teaching approach in geography education. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(49), 386-410.
- San, S. O. (1996). *Avrupa Mektupları-Cenap Şahabettin*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Soydaş, H. (2016). Gautier'in İstanbul ve Haşim'in Frankfurt Seyahatnamesi adlı eserleri üzerine bir edebî tür incelemesi: Gezi yazısı. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 5(2), 705-719.
- Şenol, N. (2005). *Avrupa Mektupları-Cenap Şahâbettin*. İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.
- Yıldırım, A. (1996). Disiplinler arası öğretim kavramı ve programlar açısından doğurduğu sonuçlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (12), 89-94.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (9.Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, B. (2015). İçerik Çözümlemesi Yönteminin Tarihsel Gelişimi Uygulama Alanları ve Aşamaları. B. Yıldırım içinde, *İletişim Araştırmalarında Yöntemler Uygulama ve Örneklerle* (s. 105-154). Konya: L-T Literatürk Akademia Yayınları.